

Роман "Чотири пори життя" М.Матіос як варіант колажного тексту

Стаття присвячена аналізу специфіки жанрового різновиду роману у творчості М.Матіос.

Ключові слова: колажна манера, художній стиль, рецептивна модель.

Статья посвящена анализу особенностей жанровой разновидности романа в творчестве М.Матиос.

Ключевые слова: коллажная манера, художественный стиль, рецептивная модель.

The paper is devoted to analysis of receptive models in modern Ukrainian prose and in the creative of M.Matios.

Key words: Ukrainian prose, receptive models.

Творчий доробок сучасної української письменниці Марії Матіос (на сьогодні) охоплює практично всі прозові жанри, від новели до роману. Особливої уваги заслуговує роман "Чотири пори життя" з точки зору експерименту як на рівні жанру, так і на рівні авторської презентації якісно нової наративної структури тексту. Проза М.Матіос є особливо цікавою у контексті генологічних новотворів, що ж до стилю – уваги заслуговує колажна авторська манера, котра цілком відповідає постмодерній традиції. У сучасному літературознавстві прийом колажної оповідної манери асоціюється, як правило, з поняттям постмодерного тексту. На разі під колажністю оповіді як особливим видом жанрової реалізації розуміємо різні фрагменти довільно об'єднаних епізодів та образів, які залишаються незмінними, нетрансформованими у єдине ціле, при тому кожен з фрагментів зберігає свою відокремленість (наприклад – перший і четвертий розділи роману "Чорити пори життя" раніше видавались окремими текстами).

Роман "Чотири пори життя" можна назвати і власне романом, і добіркою повістей-замальовок, і фрагментами окремих епічних текстів, що могли бути незавершеними. Роман має чотири самостійні розділи ("Ранок життя", "День", "Вечір життя", "Ніч"), котрі можна умовно сприймати як важливі періоди життя окремих персонажів, але оскільки назви розділів і є прийомом "активного заголовку", саме вони умовно окреслюють один великий День життя жінки. Таким чином, іншим варіантом розуміння тексту під одними палітурками може бути і

реалізація задуму подати чотири варіанти сповіді-хроніки не однієї, а чотирьох нічим не пов'язаних між собою жінок, тож розділи цілком можуть сприйматися як самостійні тексти. На користь саме такого сприйняття тексту і визначення жанру свідчить і те, що кожен розділ має свій знаково-символічний підзаголовок, який виступає як смисловий орієнтир. Оскільки і сама М.Матіос власні жанрові реалізації текстів передає знаково-описово: "гомеричний роман-симфонія", "повість-мелодрама", "роман-сага в новелах", такі визначення виразно презентують внутрішню мотивацію авторського наративного задуму, а також дозволяють реалізувати і національну манеру "розказування" у поєднанні традиційних, модерних і постмодерних текстових стратегій. А виходячи з цього – заголовок, маючи високу енергетичну зарядженість, здатний залучати читача до силового поля авторської ідеї, формувати у реципієнта складний комплекс реакцій, настроїв і смислів, скеровувати процес сприйняття у відповідному, бажаному для автора, але іноді навмисно прихованому напрямку. Це тільки підтверджує думку про те, що великі та малі епічні форми М.Матіос – явище цілісне на проблемно-тематичному рівні, тобто є всі підстави вважати, що кожен прозовий твір письменниці постає в межах єдиного художнього організму, де кожен елемент окремого вписується в структуру цілого [3].

Результатом художнього пошуку М.Матіос в царині композиційних засобів стало створення "рухливої" структури твору, що зробило можливим втілення комбінаторних варіацій гри з читачем, фактично оприсутнити підтекст завдяки постійним ретроспекціям у біографію персонажів (що розгалужує сюжет) і постмодерному викладу, для якого характерні багатоплановість, асинхронність композиції.

У вибраному для аналізу романі М.Матіос на рівень всебічного дослідження і осмислення, знову ж таки – у стилі колажної презентації важливих епізодів життя, піднесено тему буття Жінки, її бунту проти обставин, сексуальної свободи, жіночої самотності, реабілітованої тілесності тощо. Проходячи через усю творчість письменниці, ці проблеми актуалізують первісне значення жіночого начала як архетипу. Не лише у тексті "Чотири пори життя", для переважної більшості прозових творів Марії Матіос характерне незвичне поєднання часових і просторових характеристик, чим лише посилюється відчуття фрагментарності, умовної незавершеності сюжетів, обірваності думки. Таке враження, що до першої, хоча б умовної, констатації часу, в межах котрого відбувається дія у творі, читач перебуває у стані часово-просторової дезорієнтації: презентовані дії актуальні поза часом, емоційне поле і психологічний вимір переважає подієву лінію. Підсилює таке сприйняття і специфічна колоритна мова творів, і

міфологеми, а також самовідчуття самих персонажів, що ніби завмерли у своєму межовому, ніби випадково зафіксованому чужим спогляданням стану. А внутрішня Сповідь головних героїнь, сублімована на мовному рівні, створює своєрідний багатоплановий інтертекст звучання монологів: вони сприймаються як один суцільний крик збірною образу жінки всієї чотирьох частин тексту.

Кожній частині роману притаманна своя "лінія-історія-сповідь": у першій частині "Ранок життя. Учора нема ніде (уривок із роману)" вже у назві сказано багато: "уривок з фрагменту" життя, адже в центрі уваги жінка, котра не знала справжньої чуттєвої сфери життя і тож перший розділ – сповідь тілесності жінки. І водночас – розділ, наснажений чи не найбільшим інтертекстуальним дискурсом: пряма аналогія до "Пісні Пісень" вмотивовує і рівень читацького сприйняття чуттєвого захоплення від колоритних описів відчуттів і психологічних станів коханців.

Другий розділ "День життя. Смак пристрасті" презентує іншу модель пошуку гармонії душі і тіла: жінка мала епізод в житті, котрий порушив гармонію її існування: німого випадкового коханця, котрий відкрив їй світ чуттєвості, після чого і вона, маючи живого чоловіка, шукала "чоловіків, котрих міняла як панчохи... на кладовищі..." Героїня намагається знайти дві важливі речі: чуттєвість у собі і згадати колір його очей, того, хто показав їй справжню чуттєвість. Епізод із життя, пов'язаний із випадковим супутником, став причиною руйнації життя як такого, його узвичаєної плинності.

Розділ третій роману "Вечір життя. Життя коротке, щоб сказати "ні" є своєрідним варіантом історії жінки-вбивці, котра, відмежована від реальності пристрастю-згубою, вбиваючи свого коханця у межовому афективному стані загнаній в глухий кут чеканням істоти, зрештою, сама не розуміє "... за що я Його убила, коли Він нарешті прийшов?!" [1, с. 140]. У цьому розділі досить ємко подано еволюцію почуттів у герметичному просторі духовної закритості жінки, котра переходить у закритість фізичну, самотність-самість-пристрасть, котра руйнує її справжній світ. Адже моделюючи різні часові і просторові вияви як вигаданого, так і реального світу, письменниця то надає їм ознак замкненого, тобто герметичного простору, недоступного для проникнення сторонньої людини, то знімає обмеження і виходить на рівень аналітики психології і навіть патології персонажа. Цей часо-простір у творах увиразнює образи персонажів. Власне психологічний аспект герметичності пов'язаний із проблемою самотності, яку письменниця порушує у своїх творах, розглядаючи її, по-перше, як потребу в усамітненні та певну самодостатність особистості, а по-

друге – як аутсайдерство й непотрібність людини (жінки) в суспільстві. Тож третій розділ має чи не найбільш трагічну лінію-сповідь.

Четвертий розділ роману "Ніч. По праву сторону Твоєї слави" є найбільшим за обсягом і найскладнішим для сприйняття. Текст четвертого розділу має складні і багатопланові інтертекстуальні зв'язки і на рівні композиції (пряма алюзія із "Божественною комедією" Данте: кола = сади, блукання душі померлої жінки своїми спокутними садами), і на рівні глибинної символіки образів: у назві "Твоя слава" асоціюється, в першу чергу, із образом Христа (Слави Його). Інтертекстуальність є однією з особливостей постмодерної прози взагалі та прози М.Матіос зокрема, і оскільки інтертекст – це уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом тощо – всі вони ввібрані текстом і перемішані в ньому, то завжди до тексту й навколо нього існує мова. Мова є носієм культурного коду, що втілюється у мовленні людини, перетвореного на текст або іншу знакову систему. Тож якщо говорити про інтертекстуальність прози М.Матіос – це безмежний простір архаїчних, міфологічних, традиційних, модерних та постмодерних дискурсів та ідіом, що утворюють логічно стійку та виразно яскраву палітру життя людини ніби давніх часів, але таку близьку для узвичаєного життя пересічного читача.

Також варто відзначити і мовний рівень роману "Чотири пори життя", котрий теж не однорідний від розділу до розділу: на емоційному рівні поетичність першої частини "Ранок" ("... Він бере мене в обійми, як оберемок скошеної трави") чергується з безконечним мовчанням і нічим болем, що нестерпно тисне душу. Від цих межових станів героїні то "болить десь глибоко за ґратами грудей", то мимоволі виникає іронічна посмішка, адже "мова закоханої жінки може бути такою бідною і скупюю". Досліджуючи життя, головна героїня виводить свою формулу пріоритетів ("справедливість – це ти коло мене, твоє світло, яке світліше за всіх президентів і за всі розпусні принади мого регламентованого буття") та чеснот ("правди нема, правда – це дуже бридка реальність. Все решта – ілюзії").

Стилістично розділи роману неоднорідні, оскільки мова, з одного боку, дає визначення будь-якому факту, утворюючи безмежний світ для ужитку та використання цього явища, тобто позначає його, а з іншого, створює лише обмежені засоби для позначення цього явища/факту, тобто встановлює невидимі бар'єри для пізнання суті цих речей, ці фрагменти писаного життя утворюються засобами інтертекстуальної конструкції, що привертають увагу читача від початку та до кінця твору, знову і знову змушуючи повертатися до нього. Але прийом колажності на рівні мовному теж реалізується: сказане і пережите героїнею першого розділу суголосно з думками героїні

четвертого, що знову ж таки підсилює композиційну єдність. Особливо глибокими виглядають власне фольклорні моменти показу подій-ритуалів, пов'язаних із смертю героїні: пташка-душа, котра все бачить, що відбувається із її тілом і з її рідними. Водночас вона зводить нанівець увесь аналіз, роздумуючи, як "безглуздо – намагатися прозирнути на себе сьогоднішніх з учорашнього". Головні героїні "людно, але холодно", для неї ще "деякі обличчя давали певні сподівання, та очі... зоднаковілі безколірні очі душили порухи чогось далекого і забутого... можливо, колись воно називалося навіть пристрасстю". Якби справді можна було чимось зафіксувати стан нервів, то її видалися б зітлілими і спорохнілими, як довго злежані в землі речі. Героїня усвідомлює, що "минуло все, лиш удосвіта дзеркало таки підтверджує, що обличчя жінки – це фотографія її минулої ночі". Смерть асоціюється із самотнім існуванням "без нього", саме так вона помирає, а "буття в небутті" не менш парадоксальне, ніж за життя: "В житті так багато можна, що після смерті, очевидно, можна лише те, що можна. А може, навпаки?" Героїня, раба Божа Марія, виводить свою формулу кохання: "Любов – це найбільший егоїзм з усіх, що є на світі. Лише любов тримає життя і дає йому дихання. Любов – це вісь, навколо неї обертається все-все на світі". І навіть тут вона не перестає воювати словом (чи, може, зі словом?). "Одноразовість – ось що рухає нами, поки ми можемо думати". Текст всіх чотирьох частин має глибину філософську афористичність.

Сформована у романі Марії Матіос "Чотири пори життя" колажна презентація кількох моделей буття унаочнює глибоку концептуальність сучасного українського постмодерного роману, а стилістичні особливості текстової презентації прози письменниці можуть бути у подальшому досліджені крізь призму сучасних літературознавчих методологій.

Література

1. Матіос Марія. Чотири пори життя / Марія Матіос. – 2-ге вид. – Львів : ЛА "Параміда", 2011. – 264 с.
2. Зборовська Н. Код української літератури / Н. Зборовська. – К. : Смолоскип, 2010. – 570 с.
3. Крупка М. Гендерний дискурс у сучасній українській літературі. Актуальні проблеми сучасної філології / М. Крупка // Літературознавство : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2000. – Вип. IX. – С. 145–151.
4. Насмінчук І. А. Проза Марії Матіос: до характеристики індивідуального стилю / І. А. Насмінчук // Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського державного університету. Серія "Філологічні науки". – Чернівці, 2006. – Вип. 1. – С. 94–100.